

HARGITA PÉTER ÁRPÁD
ÁDÁM JENŐ ÖNVALLOMÁSA IV.
A „FELSZABADULÁS” UTÁNI ÉVEK
1945–48

Bevezetés

Ádám Jenő önéletrajzi visszaemlékezését feldolgozó sorozat negyedik eleme viszonylag rövid időszakot ölel föl, azonban azok az események – amiket Ádám Jenő 1979-ben, 83 éves korában, erről az időszakról kazettára mondott – az egész további életére kiható következményekkel jártak. Ezekben az években zajlott le a kommunista hatalomátvétel.

Bár Ádám visszaemlékezését a rendszerváltás után, 1990-ben, a MR műsorra tűzte „Életem meséje” címmel¹, de a sok még élő érintett miatt csak vágott formában hangzott el.

17.30: Életem meséje

A mikrofonnál: Ádám Jenő
Boros Attila műsora
(XXXVII/2. rész. holnap, K. 17.30)

Rádióműsor, 1990. november 26.

A történelem viharában

Budapest héthetes ostroma

Mivel már jó előre sejtette, hogy ostrom lesz, nem csak családjának tartalékkolt elemőzsiát, hanem kollégái között is beszélt róla. Valaki az Operában rémhírterjesztésért feljelentette, ami igen súlyos vád volt. Ráadásul Ádám visszaemlékezése szerint a nyilasok valamelyik lapjában is megjelent,² hogy „mit keres Ádám az Akadémián, hiszen az zsidó”. Mint ezt a sorozat II. részében már elmondtam, Bosnyák Zoltán *Magyarország elzsidósodása*³ c. könyvében is a zsidó tanárok közé volt sorolva, pedig sem vallása, sem pedig származása szerint nem volt az.

Politikai helyzet

Romok, felrobbantott hidak, orosz megszállás, halottak, gyász, éhezés, internálás, kitelepítések, lakosságcsere, málenkij robot, államosítások, népbíróságok, fasiszta,

¹ Életem meséje – A mikrofonnál Ádám Jenő, Boros Attila műsora, Kossuth, 1990. november 28-tól, 17:30-tól, 37 részes sorozatban, 25 perces adásokkal, 1-2 napi rendszerességgel. [Link](#)

² A Pesti Újság (1932-től megszűnéséig, 1938-ig), a Virradat (1935–45?), az Új Magyarság (1934–45) vagy az Összetartás (1937–45) (a Nyilaskeresztes Párt lapjai) [Link](#) – Arcanumon digitalizált példányaiban nem található ilyen értelemben Ádám Jenő neve.

³ BOSNYÁK Zoltán: Magyarország elzsidósodása, BUDAPEST, Held János könyvnyomdája, 1935, 147:
„A zsidók beözönlését a magyar zenei életbe természetesen megelőzte zeneoktatási intézeteink — elsősorban Zeneakadémiánk — elzsidósodása. Itt még ma is meglehetősen furcsa állapotok uralkodnak. A tanári karban a következő zsidókat találjuk: Hegyi Emánuel, Keéri Szántó Imre, Kerpely Jenő, Molnár Antal, Schiller Adolf, Siklós Albert, Székely Arnold, Unger Ernő, Weiner Leó, Zsolt Nándor, Kósa György, **Ádám Jenő**, Bárdos Lajos, Harmath Arthur. A hallgatókból 1930-31-ben 33% férfi és 41% nő volt zsidó. A magyar zenei élet megtisztulásának, úgy látszik, a Zeneakadémián kell elkezdődnie.” [Link](#)

nacionalista, reakciós megbélyegzések, háborús bűnösök halálra ítéltése, mérhetetlen infláció stb. – nem folytatom. Ez maradt a háború (1945. április 4.) után. 1949 nyarán az Országgyűlés elfogadta a szovjet alaptörvény mintájára megalkotott új magyar alkotmányt, ezzel pedig megszületett a kommunista párt⁴ egyeduralmán alapuló Magyar Népköztársaság. Mindez megjelenik Ádám visszaemlékezéseiben.

Amikor ezekről az évekről beszél, nem szabad egy pillanatra sem elfelejteni, hogy mindent a „szövetséges” – igazából a szovjet – Ellenőrző Bizottság, a SZEB⁵ tartott a kezében, akik mögött a megszálló szovjet hadsereg állt.

Budapest „felszabadulása” után

Megtorlások

Az ún. *Igazolóbizottságokat* és a *Népbíróságokat* 1945 februárjában, tehát még a háború lezáródása előtt, miniszteri rendelettel hozták létre.

 1. idézet: *A felszabadulás örömét...* [Link](#)

A felszabadulás örömét megkeserítette az elszabadult megtorlások tombolása. Felszakadtak a sérelmek sebei is, a sebzett kéz vaktában újabb sebeket ütött. A megalázottak most emelt fővel ítékeztek. Megkezdődtek az úgynevezett igazoló eljárások. Számtalan összeverődött bizottság ítélezett, büntetett. Elképzelhető, mennyi tévedés és tévelygés szította ennek a szabad bíraskodásnak parancsait. Hát velem, – hát engem a nyilas világban zsidónak tartottak. De hát a kollégáim között akkoriban akadt olyan, aki árja származását igazolandó szétteregette okmányait a zongorán, s a növendékeivel libasorba körüljárva ellenőriztette szeplőtlen származását. Aztán, hogy fordult a sor, kuncogva hirdette, hogy ő bizony zsidó. Engem hivatalosan lezsidóztak a nyilasok, most meg lenyilasoztak a demokraták. Akkor se, most se tiltakoztam. Mi haszna lett volna.

Igazolóbizottság elé kerültem én is. Az én igazolóbizottságom elnöke az egyik szocialista lap, a Népszava zenekritikusa⁶ volt, több pesti bérház tulajdonosa. Nem lehetett rám sütni semmit, de úgy látszik, célszerűnek tartották megbélyegzésemet. S nem lévén más ok, meghozták az ítéletet. Íme, ennyi volt. Nem volt bűnös, de a rádióbeli előadásaiból egy jobboldali profil bontakozik ki – igen, így. Egy jobboldali profil. Dorgálásra így ítélt az elvakult ellenszenv. Megértettem, s mint Arany mondta, félreálltam, nem pöröltem.⁷

Ennél azonban sokkal veszedelmesebb vád is volt ellene. A vád, amiért népbíróság elé citálták, az volt, hogy az „egyetemi ifjúság antiszemita közösségének, a Turul Szövetségnek”⁸

⁴ A Magyar Kommunista Párt 1948 júniusában egyesült a Szociáldemokrata Párttal, ettől kezdve Magyar Dolgozók Pártja néven működtek 56-ig. Gyakorlatilag ez kommunista párt maradt, csak más néven.

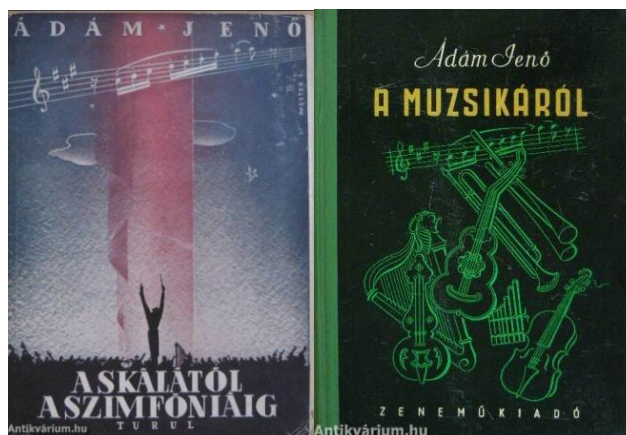
⁵ 1945. január 20-tól 1947. szeptember 15-ig állt fenn.

⁶ A Népszava zenekritikusa (1924–1950) a szociáldemokrata Jemnitz Sándor volt, akik zeneszerzőként a modern magyar zenét, valamint a munkásmozgalom kulturális vonatkozásait is propagálta. Nem egyértelmű, hogy Ádám róla beszél-e.

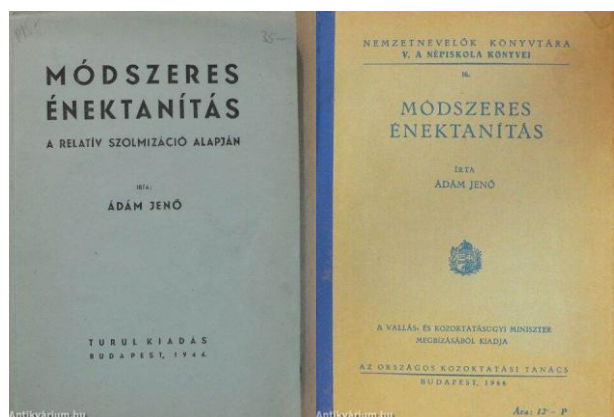
⁷ Kazetta 8: 1,24'16"–1,25'38" és 1,26'07"–1,27'02"

⁸ Turul Szövetség (Magyar Egyetemek és Főiskolák Országos Nemzeti Turul Szövetsége Előkészítő Bizottsága) a Horthy-kori Magyarország legjelentősebb egyetemi ifjúsági szervezete 1919 és 1945 között. A 30-as évekre egyetemista szervezetből tagegyesületei révén az egész országot behálózó, széles tömegbázisú mozgalommá vált. Jobboldali radikális alapállás, keresztény-nemzeti gondolkodás, militarizmus, trianoni revizionizmus és antiszemitizmus, a zsidóság visszaszorítására irányuló törekvések jellemezték. [Link](#) A Turul könyvkiadót bár a Turul Szövetség hozta létre, vezetője, Hartyányi István azonban a népi irodalom egyik műhelyévé formálta,

volt tagja és agitátora”. Ez már komoly vád volt, ilyen ügyben már csak a népbíróság⁹ hozhatott ítéletet. Oda is vitték az ügyet. Két könyve jelent meg a Turul kiadó gondozásában. A skálától a szimfóniáig 1943-ban, amit 54-ben a Zeneműkiadó is kiadott,

valamint a Módszeres énektanítás, melynek mindkét kiadása 1944-ben jelent meg, de először Turul kiadásban.

2. idézet: *A Markó utca...* [Link](#)

A Markó utca nagy erkélyes termében volt a tárgyalás. Elöttem valami nagy per bonyolódhatott le, mert a terembe lépésemkor még a karzat is zsúfolásig tömve volt hallgatósággal. De az is lehet, hogy a személyem is vonzotta az érdeklődőket. Nos, előttem héttagú ítélkező bíróság. Az elnöklő valószínűleg hivatásos bíró volt, a többi tag viszont nem látszott sokkal biztató embertársnak. A vádemelő egy vörös hajú, minden ízében jelentéktelen nőszemély, kellemetlen hanggal hadarta a vádat.

Így: a vádlott tagja volt az egyetemi ifjúság fasiszta szervezetének, a Turul Szövetségnek, s aztán hosszas vádbeszédben ismertette ennek a szövetségnek fasiszta jellegét, no és rivallva boncolgatta jellememet, aki tagja voltam ennek a szervezetnek és mindenben részt vettem, minden aljas tevékenységükben. A legszigorúbb büntetés kirovását javasolta. Szólt az elnök: Megértette a vádat? Mondom: Igen. Bíró: Bűnösnek érzi magát? És most nem tudom, honnét kaptam a gondolatot, ösztönzést, de szinte drámai, remegő hangon

midőn olyan írók könyveit adta közre, mint Kodolányi János, Németh László, Veres Péter, Tatay Sándor és Bözödi György. [Link](#)

⁹ A népbíróság intézménye 1945. febr. 5. – 1949. nov. 12. között működött. A háborús és népellenes bűnök büntetésére szervezett rendkívüli különbíróság, amit a 81/1945. (II. 5.) miniszterelnöki rendelettel hoztak létre.

kiáltottam: Igen, bűnösnek érzem magam, nagyon bűnösnek! A tömeg döbbenet felmorajlott. A csengő csendet parancsolt, a bírák is meghökkenve néztek rám, csak a kis vörös szeplős néemberke lángol diadalittasan, bal keze tenyerét felfelé fordítva felém mutatott, és jelezte, hogy íme, látjátok, bevallotta. Én meg folytattam: Hát hogyan érezném magamat bűnösnek. Midőn a germán örület idején, annak fokozódásakor elleninjekcióként igazi népdallal oltogattam a rádió útján a magyar hallgatóság százezreibe és jónéhány városokba népdalt tanítva erősítettem a tunya magyar öntudatot. Hirtelen el sem tudom sorolni, hányfele jártam, csak egy helyre nem mentem el – ahová pedig el kellett volna mennem –, az egyetemi ifjúsághoz. Azt hittem, elég, amit a zeneakadémiai ifjúság körében végeztem, és lám, az egyetemi ifjúság Turul Szövetségét elhagytam, pedig ott lett volna a helyem. Azért magam előtt bűnösnek tartom, de nem azért, amit a vád emel ellenem, hanem hogy nem mentem el oda, ahová pedig el kellett volna mennem. Oda nem tettem a lábam soha. Hosszú csend volt. Nagy ujjongás, a tömeg tapsolt, dobogtak – a felmentő ítéletet felolvasták.¹⁰

Ez a vádemelés, vádelejtés születésének 50. esztendejében történt.

Orosz nyelv

Orosztudása, amit még az első világháborús fogságában szerzett, sokáig meghatározta életét. Először a II. kerület tolmácsa lett, majd a Szovjet Dunai Katonai Flotta parancsnokságára került. Az előző helyein a betegségek, az utóbbin a folyami hajózás szakkifejezéseinek oroszra fordításával kellett megbirkóznia.¹¹

Komponálás

Zeneírásra kevés ideje maradt. Így emlékezik vissza: „A *Mária Veronika* első felvonásából egy részletet átírtam a latin *rekviem* szövegére. Az ártatlan szenvedőkre gondoltam, és az ártatlanul elpusztítottakra, ezért címül *Ábel siratását*¹² adtam. Pár évre rá a Rádiózenekar Lehel vezényletével szalagra is vette.”¹³

Nehezen induló élet

Ádám így beszél ezekről az időkről:

3. idézet: Nos hát a Rádió... [Link](#)

Nos hát a Rádió, ez volt az első gondom. Akkor volt épülőben a Batthyány tér és a Parlament között az ideiglenes vashíd¹⁴. Épphogy át lehetett menni egy deszkapallón. Keleti Mártonék¹⁵ forgattak ott valami háborús filmet Maklárval. A rádióban szörnyű felfordulás, hegyén-hátán volt minden. A szemetet, hulladékot úgy kellett lapátolni. Néhányszor átjártam. Lajta Lászlóval is ott találkoztam. Így tudtam egyet s mást a pestiekről. Egy ízben három lött vadnyulat felvételeztem az Arany János utcában, és hoztam haza. Benéztem a Zeneakadémiára, és nagyjából ott rendben volt minden.

¹⁰ Kazetta 8: 1,27'25"– 1,31'09"

¹¹ Kazetta 8: 54:24–55:11 alapján

¹² Az átírás időpontja a visszaemlékezés szerint 1945-re esik, de Ádám még az életében összeállított egy műjegyzékében (amely Szigetszentmiklóson az Ádám Emlékházban található) 1939 szerepel.

¹³ Egy részlete meghallgatható: [Link](#)

¹⁴ Kossuth Lajosról elnevezett híd volt, amely 1946. augusztus 20-áig, a Szabadság híd megnyitásáig egyben az egyetlen is volt. A gyalogosforgalom számára 1946. január 13-án, az autóforgalomnak január 18-án nyitották meg. [Link](#)

¹⁵ Keleti Márton későbbi háromszoros Kossuth-díjas filmrendező. [Link](#)

Zathureczky [Ede] mesélte el az átélt viszontagságokat. Volt bennük része bőségesen. Pár hét múlva, mikor másodszor is bementem a tízes terembe, lisztet tároltak zsákokban. Mivel a zsákot ott kellett hagynom, egy épp ott lebzselő cigányasszony növendékünk jót kacagva levetette a felsőruháját, és némi krumplival és hagymával megtetézve, batyuba kötötte. Így segítette hátamra a súlyos terhet, amit a Nagykörúton és a Ferenc József¹⁶ hídon át cipeltem haza a Moszkva térre. A liszt kissé petróleumszagú volt. Erzsink azonban, mint mindig, feltalálta magát, mert ropogós, jóízű maceszt sütött belőle¹⁷.

Gondolatai a Rádió, a Zeneakadémia körül forogtak. Egyik élelembeszerező útján felkereste Kodályt, aki nyomban átadott neki véleményezésre egy anyagot, ami a Békés-Tarhosi paraszt zeneiskola¹⁸ terveit tartalmazta.¹⁹

Rádió

Kora őszön [1945–46?]²⁰ már újraindította a népdaltanítást a rádióban. Így emlékszik Ádám: „Persze a Magyar ének, magyar lélek, átkos nacionalista reakciónak tartott címe²¹ helyett *Munkásoknak zenéről* lett az ildomos cím, majd belátva ennek fonák egyoldalúságát, beleegyeztek a *Dalolgassunk* címbe. A javaslat szerint lassú dalok helyett csak derűlátást sugárzó, pattogó ritmusú énekek tanítandók.”²² A rádióműsorok tanúsága szerint *Dalolgassunk* címmel már 1944-től mentek műsorai. Az egyik kiemelkedő műsorra így emlékszik vissza:

4. idézet: A javaslat... [Link](#)

A javaslat, mely szerint a lassú dalok helyett csak derűlátást sugárzó, pattogó ritmusú énekek tanítandók, most már paranccsá váltak. Igyekeztem olyanokat választani, amelyekben benne volt az előre-előre, stb. féle buzditás. 1945. szeptember 26-án is volt egy adásom. A stúdióban a próba után már kigyúlt az indulás piros lámpája, amikor hirtelen kialudt. Megdermedtünk: mi lehet? Kókai²³, a zenei osztály új vezetője hívatott. Hirtelen

¹⁶ A Szabadság híd régi neve, ami a második világháborúban, 1945. január 16-án, középső részén megsemmisült. A pillérek felhasználásával ideiglenes pontonhíd készült, elsőként összekapcsolva Budát és Pestet Budapest ostroma után. Ez 1945. március 15-től 1946. január 10-ig szolgálta az átkelést, amikor is a pontonhidat a jégzajlás elsodorta. Az újjáépített hidat 1946. augusztus 20-án avatták fel. [Link](#) Ezek alapján az Ádám által mozaikosan elmondott események időpontja nem pontosítható.

¹⁷ Kazetta 8: 55'40"– 57'24"

¹⁸ A Békés-Tarhosi Állami Énekiskola alapító okiratát 1946. október végén írta alá Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi miniszter. A fáradhatatlan Gulyás György nekilátott a környék falvaiban felkutatni a jól éneklő gyerekeket. Az Énekiskola 1946-os legnagyobb támogatója, Darvas József, 1954-ben felsőbb utasításra arra kényszerült, hogy az iskola megszűnéséről hozott határozatot, mint népművelési miniszter aláírja. [Link](#) Lásd még: *Honismeret* folyóirat 16. évf. 2. sz. / 1988, *Békés-Tarhos belém égetett tanulsága*, Zika Klára beszélgetése Szokolay Sándorral. [Link](#)

¹⁹ Kazetta 8: 57'40"– 58'45" alapján

²⁰ *Magyar ének, magyar lélek* (1942. januártól 1944 júniusig ment). *Dalolgassunk* címmel szórványosan már ment műsor '44–45-ben is, rendszeressé azonban 1946–47-től vált. *Muzsikáról mindenkinek* 1948. december 26-tól 1949. június 25-ig, és 1951. szeptember 28-tól 1959. november 11-ig ment folyamatosan. A megszakítás idején (1949–51) *Dolgozóknak zenéről* című műsora 1950-től jelenik meg. (1951. január végétől másokat is elkezdtek bevonni a műsorgyártásba. Az utolsó 1951 szeptemberében ment.) Forrás: Arcanum adatbázis, és Bieliczkyné Buzás Éva szerk.: *Rádiófónia (1925–2000)* – 75 esztendő a magyar zene hullámhosszán, magánkiadás, 2012 (Az adatok elemzése nem teljes körű).

²¹ Ádám Jenő: „...de 1945 nyarán újra összeverődött a kis együttes. Lajtha László állította műsorba. Először csak néha, de őstől már rendszeressé vált a »Dalolgassunk« című adás.” Lásd: *A Magyar Rádió 1945-ben*, in: Havi Magyar Fórum, 2005. május, 20.o. [Link](#)

²² Kazetta 8: 58'57"– 59'40" alapján

²³ Kókai Rezső magyar zeneszerző, zenetörténész és -esztéta.

sietve szólt: „Jenő, Bartók meghalt, róla emlékezz azonnal!” Csak úgy kapásból? – gondoltam meglepve. Nagyot nézett az előadói társaság, no meg az üvegkalicka rendezői, hogy a próbán előkerült dal helyett én Bartókról beszéltem, és kezdtem tanítani a dalt, hogy Elindultam szép hazámból. Ugyancsak megdöbben az előadói gárda, de aztán magához tért. Ezúttal nem kifogásolták, hogy az emlékezés szomorú fűzfáján nem piroslott az optimizmus mosolyos almája.²⁴

Zeneakadémia

A Zeneakadémián is új tanévre [1945] készült. Ádám, mint eddig is, összeszedte a középiskolai énektanár- és karvezetőképző szertehullott személyi és tárgyi kellékeit. A tanszak egyébként csak 1949-től²⁵ lett hivatalosan is a Zeneakadémia tanszéke, amikor a kommunista államhatalom megszüntette az egyházzene szakot. Zajlani kezdett a zenei élet is. Újra összeállott a nagy intézeti énekkar, Händel *Dettingeni Te Deum*-a volt a bemutatásra készített mű.²⁶ Az ilyen koncertek miatt nevezték a „Klerikális reakció fészke”-nek a Zeneakadémiát.²⁷ Ilyen alapon, mint egyházi hangszert, az orgonát is ki akarták dobálni. Később, a *Dal mesterei* szerkesztésekor, külön magyarázkodnia kellett Ádámnak Bach koráljai miatt is.

Egyesületek feloszlása

A régi egyesületeket (több mint tízezret) kényszerrel oszlatott fel a kommunisták által vezetett Belügyminisztérium.²⁸ 1946-ban a Magyar Énekotatók Országos Egyesületét²⁹, 1948-ban a Budai Dalárdát³⁰.

Egyesületek feloszlása 1945. január 1. – 1950. december 31.	
Év	Feloszlatott szervezetek száma
1945	216
1946	3528
1947	2782
1948	1674
1949	2085
1950	158
Összesen:	10 443

Feloszlatott egyesületek száma

Helyettük a szovjet típusú átszervezések részeként létrehozták a *Magyar Zeneművészek Szabad Szakszervezetét* (1945), a *Munkás Kultúrszövetséget* (1945), és az összes munkás kórust tömörítő *Bartók Béla Szövetséget* (1949).³¹

Az új *Dalosszövetség* is megtartotta első gyűlését, aminek az egyik legvéreesszájúbb kommunista volt az elnöke – mondja Ádám.

²⁴ Kazetta 8: 59'55"– 1, 1'03"

²⁵ 1949-ben megszüntették az egyházzene szakot, és létrehozták a középiskolai énektanár- és karvezetőképző tanszakot. lásd.: KISSNÉ Balázs Enikő: Egyházzenei képzés a Zeneakadémián – 1875–1951, Egyházzene V. évf. (1997/1998). 1. szám, 19–28. [Link](#)

²⁶ Kazetta 8: 1,09'21"– 1,09'58"

²⁷ Kazetta 10: 22'08"–22'50"

²⁸ Domaniczky Endre: Adalékok a civil szektor felszámolásához Magyarországon (1945–1950) in: Jogtörténeti szemle 2009/2. [Link](#)

²⁹ [Link](#)

³⁰ [Link](#)

³¹ [Link](#)

 5. idézet: *Most Marosánt...* [Link](#)

Most Marosán [György]³² volt a Dalosszövetségnek az elnöke, aki összehívta a volt karnagyokat, köztük Bárdost, Kerényit, no meg engem is, vagy egy tucát mást is. Bevezető szavai így hangzottak: „Maguknak nem itt volna a helyük, az Andrássy úti lámpán kellene lógniuk”. Nem hangzott éppen buzdításnak, és a szónok diadalmas, nyájas mosolya sem volt biztató. Lezajlott az első dalos közgyűlés is a Zeneakadémia zsúfolásig megtelt Nagytermében. Az eseményhez alkalmazott beszédek elhangzása végeztével, Marosán hangos, tüzes szavaiban különleges kiemeléssel aláhúzta, mondván: „Ha Bartók élne, most itt volna közöttünk” – óriási tapstombolás. Az erkélyen felhangzott a Marseillaise. Már távozáshoz szedelődzkodott mindenki, az egész tömeg, amikor Kodály felemelte kezét, hogy szólni kért. Általános püsszegés után csend lett, amelyből tisztán és érezhetően kihangzott Kodály szava: „Ha Bartók itthon volna, nem hiszem, hogy itt lenne közöttünk”, és most szó szerint: „a zsenit nem lehet szivarskatulyába beszorítani”. Taps ugyan nem volt, de ezzel megokosodva oszlott szét a szép számú hallgatóság.³³

Bőségesen beszél Ádám a kommunista államhatalom zenei ideológiájának alakulásában résztvevő Szabó Ferencről: „Megalakult a Zeneművész Szövetség [1950] is. A *spiritus rector*-a Szabó Ferenc barátom volt. A legelvakultabb hívő kommunisták közé tartozott.”³⁴ Még 1931-ben segített neki Ádám Németországba szökni, mivel a kommunistákat akkor üldözték. Megjárta a Szovjetuniót, kitanulta az ideológiát, és a Vörös Hadsereggel, főhadnagyi rangban tért haza. 1945-ben kinevezik a Zeneművészeti Főiskola zeneszerzés tanszak vezető tanárává. Ő lett az egyik zenei főideológus.³⁵

Előadás oroszul

A 1945. novemberi választásokból 57%-kal a Független Kisgazdapárt került ki győztesen. Nagy ünnepség készült az FKGP otthonában. Ide várták Vorosilov³⁶ marsallt, a szovjet hadsereg főtisztjeit, valamint köztük a követség munkatársait, élükön Puskinnal.³⁷ Tildy Zoltán³⁸ Ádámot kérte, hogy tartson egy előadást a magyar népdalról orosz nyelven.

 6. idézet: *Az előadást megírtam...* [Link](#)

Az előadást megírtam. Egy csokor történelmi dalt is meghangszereltem. A dalok éneklésére felkértem Berei Máriát – jelenleg Svájcban él –, a cimbalom szólamát Perjáni Tóth Idára bízam, aki eddig is végezte, és a közreműködésül vonósokat, fuvolát és klarinétot alkalmaztam. Az előadás időtartamát 20 percben szabták meg. A terem fűtését a fal mellé sorakoztatott két tucat petrólfűző látta el. Az elülső széksorokban a szovjet vendégek: Vorosilov marsall – aki közvetlen előttem foglalt helyet –, és vele, mögötte mintegy ötven

³² 1946 januárjában népügyész volt, 1956-ban az egyetemisták tüntetésének betiltását és tűzparancsot követelt. [Link](#)

³³ Kazetta 8: 1,02'18"– 1,04'05"

³⁴ Kazetta 8: 1,06'46"– 1,09'21"

³⁵ [Link](#)

³⁶ Vorosilov szovjet kommunista politikus, hadvezér, a Szovjetunió marsallja. A második világháborút követően Magyarországon kulcsszerepet játszott a szovjet katonai hatalom megszilárdításában és a kommunista hatalomátvétel előkészítésében. [Link](#)

³⁷ G. M. Puskin szovjet nagykövet, a SZEB (Szövetséges Ellenőrző Bizottság) vezetője [Link](#)

³⁸ Református lelkész, a Független Kisgazdapárt egyik alapítója, politikus. 1945-től 1946-ig Magyarország miniszterelnöke, 1946-tól 1948-ig köztársasági elnök. Az 1956-os forradalom alatt a második és harmadik Nagy Imre-kormány államminisztere, Nagy Imre miniszterelnök helyettese. [Link](#)

tagú szovjet főtiszt, valamint Puskin élén a követség tagjai. A mögöttük lévő sorokban a frissen választott kisgazdapárti képviselők – Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Varga Béla, összesen mintegy félszázan –, az ostromtól megviselten, gondterhelten, halványan, közöttük forgolódtott a korábban kövérségéről híres Balogh páter³⁹ is, agársoványan. Csendes, feszült pillanatok, és én – higgyék el nekem –, talán az izgalom túlfűtöttségében, szinte kikelve magamból, kiáltottam teli torokból: „Tavarissi!” Igen, amolyan koturnuson⁴⁰ járva, ahogy azt annak idején odaát az orosz színész pajtásaimtól, meg a számtalan meetingeken megtanultam. Tehát, így lett, azért mégis megrezzentem saját hangomtól. Nem voltam ideges, inkább elképesztően vakmerő. Biztos voltam a dolgomban, ugyanis az előadást előzőleg Tildy Zoltánnak felolvastam (ott lakott akkor az Andrássy út elején egy bérházban). Ami a politikai részt illeti, semmi hibát nem talált benne, jónak ítélte. Én azonban – érezve a felelősséget, nehogy az orosz szövegben hibázzam, vagy a nyelvhelyesség és a szóhasználat szempontjából vétsek –, ellenőrizni elvittem a Magyar–Szovjet Baráti Társaságba [Magyar–Szovjet Művelődési Társaság⁴¹], ahol akkor Szent-Györgyi professzor és Zilahy Lajos voltak a vezetők. A kapun belépve elsőnek aki elémm került, Rákosi felesége volt. Sebtében elmondtam neki, hogy mi járatban vagyok. Figyelmesen meghallgatta, magával vitt irodájába, és nyájas kedvességgel itt-ott javított egyet s mást a szövegen. Így teljes biztonsággal szavaltam a mondanivalómat.

A téma a történelmünk és a népzeneink összefüggése volt. Drámaian szóltam a nemzetünk germánság vagdalta sebeiről, és dalba bábozódott több évszázados szenvedéseiről, Tinóditól napjainkig. Láthatóan megrendülten hallgatták. S midőn az egyik kuruc dal motívumával belesírtak a klarinétok a muzsikába, a megrendült szív szavára megremegett egy-egy képviselő válla. Láttam, Bereczky Albert⁴² arcán is csorgott a könny, még letörölni is elfelejtette. A jelen a jövő küszöbére ért. Egy-egy orosz vendég hátranézett és szomszédjának sügött valamit, mert az is nyomban hátrafordította fejét. Talán csodálkoztak, hát ezeket mi lelte. De már ott a mi hangunk is meg-megcsuklott, amikor azt daloltuk, hogy:

Hej, Bécs város, hinné-e valaki,
Érted mennyi magyar vér omla ki?⁴³

Ideje volt már a nehéz hangulat feloldásának. Elő egy jókora népdalcsokorral! Én, mint valami megszállott bolond, eszelősen kiáltottam a magyar csoport felé. „Uraim, énekeljünk el a Kossuth nótát!” Elkezdtem, s ők ráálltak. Könnyes mosollyal, kicsit akadozva bár, de együtt jól hangzott. Engem meg tovább ragadott a kísértés ördöge. Orosz népdalba fogtunk, és én szinte önkívületben kiáltottam: Товарищу, но́ме с нами! [Eltársak, énekeljetek velünk!] És rázendítettem:

³⁹ Balogh István római katolikus pap, kisgazdapárti politikus, államtitkár. [Link](#)

⁴⁰ Az ókori görög és római színjátszásban a tragikus szerepet játszó színész magasított talpú és sarkú, csizmaszerű lábbelije. Átvitt értelemben, a tragédia hangulatára emlékeztető emelkedettség, pátosz, feszes ünnepélyesség. – A magyar nyelv értelmező szótára, Akadémiai Kiadó, első kiadás, 1959–1962.

⁴¹ 1945. június 9-én alakult meg. Alapításában jelentős szerepe volt a nem kommunista értelmiségnek, a vezetőségben és az Elnöki Tanácsban többek között ott volt Zilahy Lajos, Szent-Györgyi Albert, Kodály Zoltán, Bajor Gizi, Heltai Jenő. [Link](#)

⁴² A felszabadulás után rövid ideig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban államtitkár. Sokat fáradozott az egyház és az állam közötti megegyezés érdekében. 1948 és 1958 között a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke. Mint püspök, az egyházi békemozgalom vezető személyisége lett. Az Országos Béketanács és a Hazafias Népfront elnökségének tagja volt. [Link](#)

⁴³ Bécs várostól, nyugotról keletre c. kesergő 1. vsz. záró sorai. [Link](#)

*По улице Мостовой. / Шла девица за водой. / За холодной ключевой,*⁴⁴
 [A Mosztovaja utcán / Ment a lány a vízért / A hideg forrásvízért]

Эмо у вас песню? [Ez maguknál dal?] – buzdítottam őket szemtelenül. Mosolyogva dögicséltek, aztán valahogy mégiscsak énekelték. Előbb kicsit tétován, de lassan belemelegedve ráálltak. Ott hátul a magyar soron ijedt arccal integettek. Elég már, hagyd abba, egyik az órájára mutogatott, hiszen a húsz perc rég letelt már. De nem addig az. A marsall hirtelen felállott a helyéről, és odajött hozzám. „Играйте, играйте [Játsszátok, játsszátok] azt az első dalt!” Az az első dal volt a Lement a nap a maga járásán. Nyomban előadtuk, ő azonban újra hallani akarta: Еуë paz! Még egyszer! És mi meg húztuk önfeledten. Ott helyben megrendelte, hogy írjam meg ének és zongorára, hegedűre-zongorára, és az előttünk lévő[höz] hasonló kis zenekarra. Természetesen fogadkoztam, hogy vállalom.

A műsor után büfé volt. Vorosilov gratulált Tildynek. Rövid beszédet tartott, koccintott Tildyvel, és magasra emelte poharát, most is hallom a szavát: „На мелких хозяев!” A kisgazdákra! Mennyire tudtam, és a marsall mosolygó arcából kiolvastam, kihallottam, hogy ezek átmenő ütemek egy későbbi főtémához. S miközben gomolygó tömeggé vált a százfőnyi férfisereg, közülük kilépett a marsall, és egyenesen hozzám fordult: „Поздравляю вас. Вы опасный человек, но всё-таки добрый человек.” „Gratulálok magának. Maga veszedelmes ember, de viszont [mégis] jó ember!”

Eltávoztak a vendégek, s távozásuk után, mint valami részeg táltos, nagy beszédet tartottam a képviselőknél, aminek lényege az volt, hogy hagyjátok abba a versengést és tartsatok össze. Az est további részében Kitaev⁴⁵ tábornokhoz verődtem. Egyedül ült az egyik asztalnál, magához intett. Hogy miről beszélgettünk, nem tudom már. De arra szó szerint emlékszem, nekem szegezte a kérdést: „Mi a véleménye a felszabadításról?” Sarokba szorító kérdés volt, hallgattam, és ő figyelmeztetett: „de az igazán a maga véleményét és az igazat mondja”. Csakis felajzott állapottal magyarázható, hogy így mertem válaszolni: „Освобождение...” stb., azaz a felszabadulás ténye felemelő történelmi esemény volt, „Но тот манер, как это случилось, неудачно”, vagyis: de az a mód, ahogy lezajlott, nem volt szerencsés. Nem tiltakozott. Aztán megemlítettem neki, hogy bizony sok embertelenséggel járt, és elmondtam azt is, hogy kishúgomat ötvenedmagával miként hajtották el Újpestről, mert német neve volt (Jackner). Azóta nem tudunk róla.⁴⁶

Csepeli munkások között

7. idézet: Az elkövetkezendő... [Link](#)

Az elkövetkezendő 1946-tól 1956-ig terjedő tíz esztendő besűrűsödött élménykavargásáról szinte lehetetlen beszámolni. Mindent kipróbáltak fonákjáról is. Evolúció helyett dobszakadásig pergett a revolúció r-je. Az ember nem a történések ura, hanem azok rabja lett. Minden nap hozott valami újat, vagy annak mezében jelentkező elavult limlomot. Engem egyelőre Csepel foglalt el, ahova rendszeresen jártam⁴⁷ a munkások részére

⁴⁴ Itt hallható: [Link](#)

⁴⁵ Valószínűleg Leonyid Mihajlovics Kitajev-ről van szó (Леонид Михайлович Китаев, 1905–1968) szovjet katonatiszt volt, aki a második világháború idején Kliment Vorosilov marsall szárnysegédjeként és személyi titkáráként szolgált Magyarországon.

⁴⁶ Kazetta 8: 1.11'03"– 1.20'50"

⁴⁷ A konkrét időpontot nem tudjuk, de Justusra történő hivatkozása alapján az esemény '46–48 közé tehető.

tartandó, zenei ismeretterjesztő előadásokra. Kocsival vittek, így kísérőim is akadtak. Többek közt Justus Pál⁴⁸ meg egy társa, aki egész úton a szovjet kultúrfőlénnyel „himnuszozott”. Mert úgy-e, ha egy orosz katona belépett egy lakásba, ahol zongora volt, rögtön fölbúgott a Beethoven-szonáta. Megütközött rajta, amikor említettem, hogy no, azért másfajta is akadt közöttük.⁴⁹

Ádám Jenő kitűnő előadói képességével nemcsak az általános iskolás korosztályt, a Zeneakadémia hallgatóit, a rádióhallgatókat és Vorosilov marsallt tudta magával ragadni és dalra fakasztani, hanem – a visszaemlékezések szerint – az egyszerű csepei munkásokat is.

Általános iskolai tankönyvírás:

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1946-ban pályázatot írt ki a 8 általános iskolai osztály – tehát már nem népiskola, mint eddig volt – új énekes könyveinek megírására. A pályázatot Ádám megnyerte, amelynek körülményeiről és az 1948-ban megjelent és bezűzött tankönyvsorozatról az *Ádám Jenő önvallomása* című sorozat következő, V. részében, „A tankönyvek története” címmel külön foglalkozunk.

Szerepe a Református énekeskönyv megújításában (1948)

Révész Imre református püspök kezdeményezésére már jóval hamarabb megindult a munka. Révész Karácsony Sándort vont be, Ádám Jenő pedig Csomasz Tóth Kálmánt, aki végül is a legnagyobb terhet viselte az új, 1948-as Református énekeskönyvnek.

8. idézet: Itt jegyzem meg... [Link](#)

Itt jegyzem meg, hogy a nyolc iskolai tankönyvekkel egy időben egy másik könyv szerkesztése is erősen lekötött: A református templomi énekeskönyv újjáalkotása. Már vagy két évtizeddel korábban, az első zenekari művemben, melynek Dominika volt a címe, s benne az én szülőfalum egy vasárnapját rajzoltam meg zenével, ezért adtam a nevét, hogy Dominika. Az első tétel címe az volt, hogy Ünnepe reggelén, melyet a 90. zsoltár harsonázó dallamával zártam: „Tebenned bízunk eleitől fogva”, egyenletesen nyújtott, felségesen zengő dallamhangokkal, ahogy azt, mint a legkálvinistább himnusz, én is megtanultam és tudtam s mindig hallottam. Mikor Kodály előtt bemutatóra eljátszottam a művet, csak annyit mondott, hogy „van ám ennek ritmusa is”. No, ha van, felkutattam. Többé nem is hagyott nyugtot, meg kellett ismernem mind a 150 zsoltár dallamának ritmusát. A török világ lángeszű nyelvművésze, a német földön emigránskodó Szenczi Molnár Albert, az első magyar zenei műfordító, szíven fogva vezetett. Biztató szavára többször is nekibuzdultam, hogy a hazai földön vontatottá lett zsoltárdallamokat eredeti ritmikus alakjukban tegyük közzé és ismertté. Nem kis feladat. Valahányszor nekifogtam, mindig elriasztott a feladat nagysága, riasztó nehézségei. Ám 1948-ban halaszthatatlanná vált az új könyv kiadása. Az ügy legfőbb szorgalmazója Dr. Révész Imre debreceni püspök volt. Sürgette a dolgot a hatalmas papírmennyiség is, amit külföldről, talán Svájcból, erre a célra küldtek, s a

⁴⁸ Justus Pál (Pécs, 1905. április 7. – Temesvár, 1965. december 28.) társadalomtudományi író, költő, műfordító. Bolognában és Párizsban végezte bölcsészeti tanulmányait 1924 és 1927 között. A két világháború között és a háború alatt a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) egyik legfelkészültebb ideológusa és elismert teoretikusa volt. 1944-ben zsidó származása miatt Borba deportálták, ahonnan megszökött. 1945 után az SZDP központi vezetőségének tagja, agitációs és propagandaosztályának vezetője, a *Szocializmus* c. lap szerkesztője, majd országgyűlési képviselő. 1949-ben koholt vádak alapján bebörtönözték. 1955 végén szabadult, akkor rehabilitálták. Haláláig a Corvina Könyvkiadó felelős szerkesztője volt. [Link](#)

⁴⁹ Kazetta 9. 0'14"– 1'45"

református gimnázium folyosóján tartogattak. Elveszítjük, ha nem igyekeztünk. Révész püspök sok ember sok vitáját elkerülendő kis bizottságot alakított. A maga részéről Karácsony Sándor debreceni professzort javasolta. Én Csomasz Tóth Kálmán csurgói lelkészre gondoltam, akivel a Zeneakadémiában létesítendő protestáns egyházzenei tanszak szervezése céljából már korábban összeköttetésben álltam. Így Révész püspökkel négyen nekiestünk a nagy feladatnak. Mivel egy időben iskolai énekeskönyvek miatt a lektorokkal állandó öldöklő birkózásban voltam, Csomasz Tóth Kálmánra hárult a gyűjtőmunka nehéz feladata. Nagy ügyel-bajjal vettem rá Révész és Ravasz püspököket, hogy eljöhessen a csurgói parókiájáról. Vele aztán nagy lélegzetet véve, mindent félretéve, nekiestünk Szenczi Molnár Albert fordítása prozódiajának. Mind a 150 zsoltárt összes versével közösen, két ízben, helyenként többször is, végigénekeltek. Eleinte igyekeztünk a nagy költői fordító egy-egy eltévedtnek látszó mondatát a kóta alá illesztve a dallam ritmusához igazítani, ám ahogy egyre jobban beleéltük magunkat a lángeszű költő, fordító gyönyörűséges magyar nyelvzetébe, annál inkább éreztük, hogy amibe belefogni merésztünk, vétkes káromlás. Hiszen ennek a lánglelkű költőnek a bokájáig sem érünk fel. Csak ott merészkedtünk változtatni, de azt is igen ritkán, ahol az magától kínálkozott. Karácsony Sándor még ez ellen is tiltakozott, és igazát bizonyítandó, a Szenczi-féle zsoltárkönyvet eredeti alakjában hasonmásban, saját költségén kiadatta. Csomasz Tóth Kálmán szemenként szedte össze a reformáció korabeli énekeinket, megtoldva az anyagot a külföldi reformátusság énekeivel. Bizony jókora gyűjtemény lett ez az úgynevezett próbaénekeskönyv. Mert hát csak annak szántuk, de a későbbi időkben, nem lévén mód a megfelelő selejtezésre, egy hivatalos bizottság véglegesnek minősítette. Így használják ma is⁵⁰ a hazai és egy-két tengeren túli református gyülekezetben.⁵¹

A földrengésszerű politikai változást rendkívül plasztikusan érzékelteti Ádám Jenő a visszaemlékezésében. Az itt közölt anyag csak töredéke annak, ami az erről szóló visszaemlékezésében található. Nem célja ennek a cikknek, hogy komplex módon foglalja össze a kommunista politika zeneművészetre gyakorolt hatását, a káderpolitika következményeit, az érvényesülés új „lehetőségét” kihasználók munkásságát, amivel sok helyen találkozhatunk Ádám szavainak hallgatása, olvasása közben, mégis olyan eseményeknek válunk részesévé, amelyek feldolgozása még várat magára. Ádám Jenő nem állt be a „sorba”, és amint majd látni fogjuk cikksorozatunk folytatásában, ez vezetett tankönyveinek kudarcához és korai nyugdíjazásához is.

A kutatás a Tehetség-hit-minőség kutatócsoport kutatásának keretében valósult meg a *Tehetseggondozás és minőségbiztosítás új környezetben* című, 40606T800 témaszámon támogatott belső projekt vállalásaként, melyet a Károli Gáspár Református Egyetem tudományos projektek támogatására kiírt „Kutatási Projektek Támogatása 2025–2026” pályázati konstrukció keretében finanszírozott.

⁵⁰ Az említett 1948-as Református énekeskönyv 2021-ig volt használatban.

⁵¹ Kazetta 9. 24:03–29:16